

Ενότητα Έβδομη

Η αποζημίωση των ανταλλάξιμων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση Η ένταξη των προσφύγων στην Ελλάδα

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1.

ΠΗΓΗ

Στο χώρο των εργοστασίων κυριάρχησε η ταπητουργία με δεύτερη τη βαμβακουργία, την οποία οι πρόσφυγες εμπλούτισαν με νέα είδη: αλατζάδες, ντοκουμάδες, κουβέρτες και άλλα.

Το σύνολο των βιομηχανικών οικοπέδων που παραχώρησε η ΕΑΠ σε ενδιαφερόμενους σε όλους τους προσφυγικούς συνοικισμούς ήταν 40. Από αυτά, τα 24 βρίσκονταν στη Νέα Ιωνία και, από τα υπόλοιπα, δύο στην Καισαριανή, επτά στη Νίκαια, επτά στον Υμηττό, ένα στο Βύρωνα, ένα στα Ταμπούρια του Πειραιά, ένα στη Δραπετσώνα και ένα στον Πειραιά.

Εκτός από ταπητουργία και υφαντουργία, στη Νέα Ιωνία ένα οικόπεδο χρησιμοποιήθηκε για εργοστάσιο ελαστικών, ένα για σοκολατοποιία και ζαχαροπλαστική, ένα για βιομηχανία χρωμάτων και ένα για αγγειοπλαστική. Χαρακτηριστικό των επιχειρήσεων που αναπτύχθηκαν ήταν ότι οι μεγαλύτερες ιδρύθηκαν από πρόσφυγες καταγόμενους από τη Μουταλάσκη (Ταλάς) Καισάρειας, που ήρθαν με την ανταλλαγή και έφεραν μαζί τους λίρες και κοσμήματα· επίσης, ότι ήταν στην πλειονότητά τους οικογενειακές επιχειρήσεις και ακόμη ότι οι Καισαριώτες ασχολήθηκαν με τη βαμβακουργία ενώ οι Σπαρταλήδες με την εριουργία. Κάθε επιχείρηση μικρή ή μεγάλη έχει τη δική της ιστορία και όλες μαζί γράφουν τη βιομηχανική ιστορία της Νέας Ιωνίας και της Ελλάδας γενικότερα.

Στο χώρο των εργοστασίων επιβλήθηκαν με την παρουσία τους η Υφαντουργική Εταιρεία Μουταλάσκη, που ξεκίνησε η οικογένεια Τσαλίκουγλου και συνεχίστηκε από την οικογένεια του Σινιόσογλου (το εργοστάσιο παρήγε εξαίρετο κάμποτ)· η οικογενειακή επιχείρηση της Υφαντουργίας Συνάνογλου· η εριουργική επιχείρηση των Σπαρτάληδων Εφραίμογλου και Στύλογλου· η Ιωνική Υφαντουργία η «Ελληνίδα», η Υφαντουργία και Ταπητουργία της οικογένειας Μποσαντζόγλου και η Ταπητουργία των Δουρμούσογλου. Αυτές πλαισιώθηκαν με πολλές μικρότερες ταπητουργικές επιχειρήσεις.

Ο νέος και πολλά υποσχόμενος κλάδος της ταπητουργίας προσήλκυσε το ενδιαφέρον πολλών γνωστών γηγενών επιχειρηματιών, οικονομικών παραγόντων και τραπεζών, που εκμεταλλεόμενοι την τεχνονγνωσία των προσφύγων συνεταιρίστηκαν μαζί τους στη δημιουργία μεγάλων εταιρειών.

Η εταιρεία «Σπάρταλης», γνωστή από τη Σμύρνη, συνέχισε τις δραστηριότητές της στην Ελλάδα και με την ενίσχυση γνωστών γηγενών επιχειρηματιών, ως μετόχων, ίδρυσε μεγάλο εργοστάσιο στο χώρο της Ελευθερούπολης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία της ταπητουργίας παρουσιάζουν δυο άλλες ταπητουργικές εταιρείες, που ίδρυσαν τα εργοστάσιά τους έξω από τη βιομηχανική ζώνη: η Ελληνική Ταπητουργία και η Ανατολική Ταπητουργία. Τις δυο αυτές ταπητουργίες θεωρώ ιστορικές γιατί συνδέονται άμεσα με τις πρώτες ταπητουργικές προσπάθειες στην Ελλάδα. (...)

Η ταπητουργία, εκτός του ότι κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής ζώνης της Ελευθερούπολης, κατέκλυσε και ολόκληρο τον συνοικισμό με εργοστάσια, βιοτεχνίες και οικοτεχνίες.

Το 1927, στη Νέα Ιωνία, εργάζονταν στην ταπητουργία 1.223 εργάτριες χωρίς να υπολογίζονται οι εργαζόμενες στα σπίτια. Τα γνωστά μας μεγάλα εργοστάσια, εκτός από τη δική τους παραγωγή, έδιναν παραγγελίες κατ' οίκον σε ταπητεργάτριες παρέχοντάς τους τα υλικά και τα σχέδια. Η αμοιβή γινόταν ανάλογα με την ποιότητα του χαλιού και τα σχέδια. Τα πρώτα χρόνια ο τύπος Σπάρτα είχε τη μεγαλύτερη ζήτηση κυρίως στην Αμερική.

Παράλληλα με τις μεγάλες αλλά και μικρότερες ταπητουργικές επιχειρήσεις οι Σπαρταλήδες ταπητουργοί, το 1924, προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τον μεγάλο συναγωνισμό, ιδρύοντας τον πρώτο ταπητουργικό Συνεταιρισμό με την επωνυμία «Ταπητουργικός Συνεταιρισμός Σπάρτης της Πισιδίας, Π.Ε.» με κύριους στόχους την προβολή της ταπητουργίας, την προαγωγή των οικονομικών συμφερόντων των μελών του και τη χρηματοδότησή τους από την ΕΑΠ.

Η πορεία της ταπητουργίας στην Ελλάδα ήταν εντυπωσιακή αλλά σύντομη και ξεπηδάει ανάγλυφη από τη μελέτη των γνωστών μας ταπητουργικών επιχειρήσεων. Το 1929, η διεθνής οικονομική κρίση που επηρέασε ιδιαίτερα την αμερικανική αγορά, η οποία απορροφούσε το 90% της παραγωγής, καθώς και ο συναγωνισμός από τα φτηνότερα περσικά και τούρκικα χαλιά της έδωσαν καίριο χτύπημα. Η βιομηχανική ζώνη της Ελευθερούπολης επιβίωσε με καθολική στροφή στη βαμβακούργια.

Όμως η αναδίφηση στη βιομηχανική κληρονομιά της Νέας Ιωνίας μας επιφύλασσε μια έκπληξη. Στο χώρο των Ποδαράδων αποδείχθηκε ότι υπήρξε μια πρόδρομη των προσφύγων βιομηχανική εγκατάσταση. Στο συνοικισμό του Περισσού, όπου τα σωζόμενα βιομηχανικά κελύφη εντυπωσιάζουν ακόμη και σήμερα, ο γνωστός βιομήχανος Νικόλαος Κυρκίνης, ιδρυτής της «Ελληνικής Εριουργίας» των Πατησίων, είχε ήδη από το 1918 αγοράσει έκταση 124 στρεμμάτων και χρησιμοποιούσε τον ευρισκόμενο μέσα στο κτήμα υδρόμυλο για πλυντήριο της εριουργίας. Ο χώρος ήταν προνομιούχος, διέθετε άφθονο νερό από το παρακείμενο ρέμα του Περισσού (Ποδονίφτη) και κοινωνιακή σύνδεση με το κέντρο μέσω της σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών - Κηφισιάς και της οδού προς το «χωρίον Ηράκλειον».

Εκτιμώντας αυτά τα προσόντα, ο Ν. Κυρκίνης, μέσα στο 1919, άρχισε τις εργασίες για την ίδρυση εργοστασίου μεταξουργίας, με συνεργάτη τον

μεταξοβιομήχανο από την Καλαμάτα Α. Ναθαναήλ και τον γιο του Κωνσταντίνο. Οι πρώτες εργασίες στέφθηκαν με επιτυχία. «Στο εργοστάσιο των Ποδαράδων αναπηνίζουσι την μέταξαν και υφαίνουσιν ωραία μεταξωτά», σημειώνει πηγή της εποχής. Τον Ιανουάριο του 1923, όταν τα κύματα των προσφύγων κατακλύζουν τον χώρο, η Μεταξουργία του Κυρκίνη με τη συμμετοχή των ιδίων μετόχων της Ελληνικής Εριουργίας γίνεται Ανώνυμη Εταιρεία με την Επωνυμία «Ελληνική Μεταξουργία Α.Ε.», με γενικό διευθυντή τον Ν. Κυρκίνη και εταιρικό κεφάλαιο 5.000.000 δρχ.

Κύριος παράγοντας της ανάπτυξης της μεταξουργίας στην Ελλάδα ήταν η συνεισφορά των προσφύγων που με την τεχνογνωσία τους αλλά, κυρίως, με τα φθηνά εργατικά χέρια που πρόσφεραν, έδωσαν μεγάλη ώθηση στην Ελληνική Βιομηχανία Μεταξιού. Στο εργοστάσιο του Κυρκίνη «τα πολυπληθή θύματα του Κεμαλισμού, τα εκ Νικομηδείας και Προύσης καταγόμενα εύρον την γνωστήν της πατρίδος των ενασχόλησιν δια τελειοτάτων μηχανημάτων... γίνεται μάλιστα προσπάθεια εν τω Υπουργείω Περιθάλψεως, ώστε να απασχοληθώσι άπασαι αι εργατίδες» γράφει η Χρυσή Βίβλος.

Το 1923 ο Κυρκίνης αγοράζει με αναγκαστική απαλλοτρίωση 150 στρέμματα από το κτήμα των Ποδαράδων του Παναγίου Τάφου για να κτίσει εργατικές κατοικίες· ενώ η ραγδαία εξέλιξη της Μεταξουργίας του τον οδηγεί σε μεγάλες επεκτάσεις στα οικοδομήματα (υφαντήρια, κλωστήρια, αναπηνιστήρια) και σε προσθήκες στο μηχανολογικό εξοπλισμό.

Η παραγωγή του 1923 ήταν 3.850 μ. μεταξωτού υφάσματος. Τα παραγόμενα είδη είναι κρεπ ντε σιν, φουλάρια, ζορζέτ, σαντακρούτες, βαμβακομέταξα, ενώ για πρώτη φορά στην Ελλάδα κατασκευάζονται υφάσματα ταπετσαρίας και λαιμοδέτες. Το 1924 έχουμε την πρώτη εξαγωγή στην Ιταλία 336 οκάδων μετάξης προς 346 λιρέτες το κιλό.

Η αύξηση των επιχειρήσεων της Μεταξουργίας και της Εριουργίας και οι αυξημένες ανάγκες τους σε κινητήρια δύναμη, η προνομιούχος θέση του εργοστασίου της Μεταξουργίας στη μέση της γραμμής που ένωνε την Αθήνα με τα προάστια και ακόμη η γειννιάσή του με τον προσφυγικό συνοικισμό των Ποδαράδων, οδήγησε στη δημιουργία της ανώνυμης εταιρείας παραγωγής κινητήριας δύναμης της Ηλεκτροβιομηχανικής Α.Ε. Η δύναμη του εργοστασίου ήταν 1.000 ίπποι και έδινε κίνηση στα εργοστάσια της Εταιρείας αλλά και φωτισμό και κίνηση στους συνοικισμούς έως την Κηφισιά και τη συνοικία Κυπριάδου. Διευθυντής και του νέου εργοστασίου ήταν ο Ν. Κυρκίνης.

Στα πλαίσια της «Ηλεκτροβιομηχανικής Α.Ε.» ιδρύθηκε εργοστάσιο κοπής και ραφής που κρίθηκε απαραίτητο μετά τη σύμβαση της εταιρείας με το Δημόσιο. Το εργοστάσιο είχε τη δυνατότητα παραγωγής 1.000 στολών την ημέρα και τριπλασιασμού του αριθμού σε περίοδο πολέμου. Ακόμη ιδρύθηκε εργοστάσιο ξυλουργείου, μηχανουργείου και σιδηρουργείου για τις ανάγκες των επιχειρήσεων.

Το 1925, και πάλι για τις ανάγκες της σύμβασης με το Δημόσιο, χτίστηκε το μνημειώδες οικοδόμημα της Βαμβακουργίας, που επιβάλλεται με τον όγκο και τη μορφή του ως σήμερα, πάνω σε σχέδια της προμηθεύτριας των

μηχανημάτων Εταιρείας Brooks and Doxey. Το εργοστάσιο παρήγε καμπότ, σινδονόπανα, τραπεζομάντιλα και πουκαμισόπανα, καθώς και βαμβακερό νήμα. Επίσης ο Κυρκίνης, την ίδια χρονιά, συμμετείχε μαζί με τον Βύρωνα Κωνσταντάρρα και την Εθνική Τράπεζα στη δημιουργία της Ανώνυμης Εταιρείας «Ελληνική Ταπητουργία» του Φουστάνου ιδρύοντας σύγχρονο διώροφο εργοστάσιο στο χώρο των Ποδαράδων.

.....
Στον χώρο του Περισσού και στα πλαίσια της «Ελληνικής Εριουργίας Α.Ε.», χτίστηκαν ακόμη, το 1929, το εργοστάσιο της «Ελληνικής Βιομηχανίας Μετάξης Α.Ε.», το 1932 το εργοστάσιο της ΕΒΥΠ και το 1935, στα χέρια πια του Μποδοσάκη, τα «Εκκοκιστήρια της Νέας Ιωνίας».

Η πορεία της «Ελληνικής Εριουργίας Α.Ε.» υπήρξε πολυκύμαντη και πολύ ενδιαφέρουσα για την ιστορία της κλωστοϋφαντουργίας στη χώρα μας.

Η μετά το 1935 εμφάνιση του Μποδοσάκη Αθανασιάδη στη διεύθυνση της Ελληνικής Εριουργίας και η παράλληλη ανάπτυξη της βιομηχανικής ζώνης της Ελευθερούπολης φανερώνει ότι, έκτοτε, ολόκληρη η βιομηχανική εξέλιξη της Ν. Ιωνίας στηρίχθηκε στα χέρια των μικρασιατών προσφύγων, που μέσα σε μύριες δυσκολίες και σε ένα περιβάλλον πολλές φορές εχθρικό έδωσαν το δικό τους στίγμα. Από χωροθετική άποψη, θα έλεγε κανείς ότι η βιομηχανική ζωή της πόλης κινήθηκε ανάμεσα σε δυο πόλους. Σε εκείνον της βιομηχανικής ζώνης της Ελευθερούπολης, δημιούργημα αποκλειστικά των προσφύγων, και σε εκείνο του αγροκτήματος Περισσού, που οι πρόσφυγες με το μόχθο τους βοήθησαν να ανδρωθεί. Οι δυο αυτές ζώνες συμπίπτουν με τα καθορισμένα και σήμερα βιομηχανικά πάρκα της Νέας Ιωνίας.

Τα εργοστάσια πολύ σύντομα ξαπλώθηκαν στον ευρύτερο χώρο της Ν. Φιλαδέλφειας και στο Ηράκλειο, με αποκλειστικό σχεδόν αντικείμενο την κλωστοϋφαντουργία. Εν τω μεταξύ η ανάπτυξη της βιομηχανίας στη Νέα Ιωνία συμβάδισε με εκείνη του συνοικισμού, και η σχέση κατοικίας και εργασίας έμεινε για πολλά χρόνια στενή. Ως το 1929 στη Νέα Ιωνία είχαν κτιστεί από την ΕΑΠ και το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων 2.814 σπίτια. Στην απογραφή του 1928, η Νέα Ιωνία είχε 16.382 χιλιάδες κατοίκους.

Στο χώρο των εργοστασίων, και με την έγκριση της ΕΑΠ, οι πρώτοι επιχειρηματίες έχτισαν και τα σπίτια τους, ενώ η πλειοψηφία των εργατών έμεινε στον οικισμό. Παράλληλα, οι επιχειρηματίες, με το δικαιολογητικό της προσφοράς άνετης και φθηνής κατοικίας έχτιζαν εργατικές κατοικίες στο χώρο των εργοστασίων, που στην πραγματικότητα τις χαρακτήριζε η αθλιότητα. Το ίδιο συνέβαινε και με τον εργατικό συνοικισμό του Κυρκίνη.

Όλγα Βογιατζόγλου, «Η βιομηχανική εγκατάσταση στη Νέα Ιωνία - Παράμετρος εγκατάστασης», στο συλλογικό τόμο Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα, ό.π., σσ. 150-156

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή και λάβετε υπόψη την αφήγηση του σχολικού σας βιβλίου να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις:

α) Ποια ήταν η συμβολή των προσφύγων στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας;

β) Σε ποιους τομείς της οικονομίας συνεισέφεραν περισσότερο;

2.

ΠΗΓΗ

Σχετικά με τα επαγγέλματα των προσφύγων κατά την άφιξή τους στην Σύρο και τους πρώτους μήνες εγκατάστασης, έναν πρώτο πίνακα έχει δώσει (...) η Μαργαρίτα Δρίτσα και αργότερα άλλοι. Εκκρεμεί, ωστόσο, να δειχθεί αν άσκησαν τα επαγγέλματά τους, αστικά τα περισσότερα, στις νέες τους πατρίδες ή αναγκάστηκαν, λόγω ανάγκης κυρίως, σε άλλες επιλογές, ή, από την άλλη μεριά, αν συνέβαλαν στη δημιουργία νέων επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτουν ελάχιστοι εργάτες και πολλοί ελεύθεροι επαγγελματίες και έμποροι. Κατά μία μαρτυρία που πρέπει όμως να διασταυρωθεί, πολλές από τις γυναίκες αρνήθηκαν να εργαστούν στις βιομηχανίες του νησιού (κυρίως κλωστοϋφαντουργίες), επειδή το μεροκάματο που τους προσφέρθηκε (δύο δραχμές) θεωρήθηκε εξευτελιστικό· προτίμησαν να αναζητήσουν σε άλλες πόλεις εργασία. Γεγονός πάντως είναι ότι η ντόπια βιομηχανία δεν μπόρεσε να καλύψει τις ανάγκες της σε εργατικό δυναμικό με τους πρόσφυγες που τελικά παρέμειναν στη Σύρο. Σύντομα οι βιομήχανοι ζητούν από το κράτος να αποστείλει, με δικά τους μάλιστα έξοδα, στη Σύρο τους ανέργους πρόσφυγες άλλων περιοχών και αυτό για να τονωθεί η ντόπια βιομηχανία.

X. Λούκος, «Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ερμούπολη», στο συλλογικό τόμο *Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα*, ό.π., σσ. 207-208

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή και εντοπίσετε στον Πίνακα 2 της σελίδας 157 του σχολικού σας βιβλίου τις τέσσερις (4) γεωγραφικές περιφέρειες στις οποίες εγκαταστάθηκαν οι περισσότεροι πρόσφυγες, να ερμηνεύσετε το γεγονός λαμβάνοντας υπόψη και τον Πίνακα 3 της σελίδας 169.

3. «*Το έργο της εκτίμησης των περιουσιών των ανταλλάξιμων προχωρούσε αργά*»:
α) Ποια λύση έδωσε το κράτος στο πρόβλημα;
β) Ποιοι φορείς ενεπλάκησαν στη σχετική διαδικασία;

4. Να προσδιορίσετε τα αποτελέσματα των ελληνοτουρκικών συμφωνιών του 1930.

5.

ΠΗΓΗ

Οι πρόσφυγες είναι, κατά πλειοψηφία, αρχικά «βενιζελικοί»

Οι πρόσφυγες, προς έκδηλη δυσαρέσκεια των πιο συντηρητικών στοιχείων του αυτόχθονος πληθυσμού, ήταν πολυπληθείς και συμπαγώς εγκαταστημένοι, ώστε να δρουν ως ρυθμιστές της πολιτικής ζωής στη διάρκεια

του μεσοπολέμου. Μερικοί από τους μη προνομιούχους ήταν επηρεασμένοι ιδεολογικά από τα επαναστατικά δόγματα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας (ΚΚΕ), το οποίο είχε ιδρυθεί πρόσφατα (το 1918) και ορισμένοι από τους ηγέτες του κατάγονταν από την Ανατολία. Παρά τις μεγάλες στερήσεις όμως η απήχηση του κομμουνισμού θα παρεμποδιζόταν σημαντικά από την εμμονή της Κομιντέρν (μεταξύ 1924 και 1935) το ελληνικό κόμμα να υποστηρίζει την ιδέα ενός αυτόνομου Μακεδονικού κράτους, η δημιουργία του οποίου θα είχε ως επακόλουθο την απόσπαση μιας μεγάλης περιοχής της Βόρειας Ελλάδας. Από τους νεοεγκατεστημένους πρόσφυγες των οποίων η ζωή είχε ήδη αναστατωθεί μια φορά, λίγοι ήταν διατεθειμένοι να ξαναζήσουν αυτή την εμπειρία.

Στην συντριπτική τους πλειοψηφία οι πρόσφυγες παρέμειναν πιστοί στον Ελευθέριο Βενιζέλο, το χαρισματικό οραματιστή μιας Μεγάλης Ελλάδας και επίδοξο ελευθερωτή τους. Το αλυτρωτικό του όραμα είχε τώρα καταρρεύσει, αλλά αυτό ερμηνευόταν απόλυτα με την προδοσία της εσωτερικής αντίδρασης και τις μηχανορραφίες εξωτερικών δυνάμεων. Αυτή η αφοσίωση επιβίωσε και μετά την προσέγγιση Βενιζέλου και Κεμάλ Ατατούρκ το 1930, η οποία επιτεύχθηκε μόνο με ουσιώδεις ελληνικές παραχωρήσεις στο ζήτημα των αποζημιώσεων για την τεράστια ακίνητη περιουσία που άφησαν πίσω τους οι πρόσφυγες, φεύγοντας από την Τουρκία. Οι πρόσφυγες ψήφισαν σε μεγάλο ποσοστό υπέρ της κατάργησης της μοναρχίας στο δημοψήφισμα του 1924, το οποίο έφερε αποτέλεσμα 70% (758.472 έναντι 325.322 ψήφων) υπέρ της δημοκρατίας.

R. Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-1990*, Αθήνα 1995, σσ. 111-112

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή να αναφέρετε τους παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση των πολιτικών πεποιθήσεων των προσφύγων. (Αρχικά ήταν βενιζελικοί επειδή θεωρούσαν υπεύθυνους του ξεριζωμού τους αντιβενιζελικούς - Μετά το σύμφωνο του 1930 πολλοί εντάχθηκαν στο αντιβενιζελικό στρατόπεδο).

6.

ΠΗΓΗ

Η ελληνοτουρκική προσέγγιση (1930)

Η σύμβαση της 10ης Ιουνίου 1930 υπέστη δριμύτατην κριτικήν εκ μέρους της αντιπολιτεύσεως. Οι Τσαλδάρης και Καφαντάρης έψεξαν τον Βενιζέλον, ότι προέβη εις παραχωρήσεις, χωρίς να λάβη πολιτικά ανταλλάγματα. Ο Βενιζέλος ημφεσβήτησεν ότι η Ελλάς υπέστη θυσίας διά της συμφωνίας. Ημφεσβήτησεν ότι η αξία των εγκαταλειφθεισών περιουσιών υπό των Ελλήνων εις Τουρκίαν ήτο μεγαλυτέρα από την αξίαν των εγκαταλειφθεισών υπό των Τούρκων. Υπεστήριξεν ότι και εξωγκωμένα ενεφανίζοντο υπό των δικαιούχων τα ενεργητικά, ότι η αξία των εγκαταλειφθεισών περιουσιών εξέπεσε μετά την αναχώρησιν του ελληνικού στοιχείου, ότι αι ελληνικάί περιουσίαι εν Τουρκία

απετελούντο από κινητάς αξίας, κατά το πλείστον, αι οποίαι δεν επροστατεύοντο από την Συνθήκην της Λωζάννης, ενώ, αντιθέτως, αι εν Ελλάδι τουρκικαί ήσαν αποκλειστικώς ακίνητοι. Τέλος, και αυτό ήτο το σοβαρώτερον επιχείρημα, ετόνισεν ότι, ως προέκυπεν από την πείρα επτά ετών, η εκτίμησις των εκατέρωθεν περιουσιών θα απήτει πολλάς δεκαετίας, χωρίς και να είναι βέβαιον ότι το αποτέλεσμα της εκτιμήσεως θα ήτο ευνοϊκόν δια την Ελλάδα.

Εις την επίκρισιν του Τσαλδάρη, ότι δεν ελήφθη πρόνοια προστασίας των ελληνικών μειονοτήτων εν Τουρκία, απήντησεν ότι «οι Έλληνες της Τουρκίας, είτε ραγιάδες, είτε πολίται Έλληνες, θα τύχουν υποστηρίξεως εκ μέρους της τουρκικής κυβερνήσεως, αναλόγως προς την ανάπτυξιν των φιλικών και στενών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών».

Ως προς το πολιτικόν αντάλλαγμα, υπεσχέθη ότι τούτο δεν θα εβράδυνε να δοθή.

Ο Βενιζέλος, εξ άλλου, ηρνήθη να δεχθή την αξίωσιν που διετύπωσαν ωρισμένοι προσφυγικοί κύκλοι, όπως το ελληνικόν κράτος υποκατασταθή εις όλας τας υποχρεώσεις τας οποίας η Τουρκία υπείχεν εκ της συμβάσεως περί ανταλλαγής ως προς την ανταλλάξιμον περιουσίαν. Εις την συνεδρίασιν της Βουλής της 25ης Ιουνίου 1930, κατά την οποίαν εξέθεσεν εν όλη του τη εκτάσει το προσφυγικόν ζήτημα, απέδειξεν ότι οι πρόσφυγες είχαν λάβει κατά μέσον όρον τα 15% της εν Τουρκία περιουσίας των, ότι τοις εξησφαλίσθη η απόκτησις στέγης και ότι δια την αποκατάστασιν και περίθαλψιν των το κράτος είχε δαπανήσει 30.290 εκατομμύρια δραχμών, δηλαδή περί τα 80 εκατομμύρια χρυσών λιρών. Ο Βενιζέλος, κατά την συνεδρίασιν ταύτην, υπεστήριξεν ότι η Ελλάς ανέλαβε δια της συνθήκης περί ανταλλαγής την υποχρέωσιν να χρησιμοποιήση την εις το έδαφός της ανταλλάξιμον περιουσίαν δια την αποζημίωσιν των προσφύγων και ότι την υποχρέωσιν της ταύτην την εξεπλήρωσεν.

Αλλ' οσονδήποτε και αν ήτο επαχθής δια την Ελλάδα η σύμβασις της 10ης Ιουνίου, τίποτε το καλύτερον δεν ημπορούσε να πραγματοποιηθή. Η Τουρκία εζήτηι, ευθύς εξ αρχής, τον πλήρη συμψηφισμόν. Η Ελλάς αντεπρότεινεν όπως τα ουδέτερα μέλη της Μικτής Επιτροπής Ανταλλαγής αναλάβουν την εφαρμογήν συνοπτικού και συνολικού συστήματος εκτιμήσεως. Η τουρκική κυβέρνησις απεδέχθη, τελικώς, την ελληνικήν πρότασιν, τα ουδέτερα δε μέλη υπέδειξαν τον γενικό συμψηφισμόν. Να ηρνείτο η Ελλάς την υπόδειξιν ταύτην; Η τουρκική κυβέρνησις δεν είχε κανένα λόγο να βιάζεται. Αντιθέτως, η εκκρεμότης της έδιδε την ευκαιρίαν να δυσχεραίνη ακόμη περισσότερον την θέσιν των 110.000 Ελλήνων της Κωνσταντινουπόλεως, οι οποίοι θα εξηναγκάζοντο να καταφύγουν εις την Ελλάδα. Θα ημπορούσαμεν να υποστώμεν το νέον αυτό προσφυγικόν κύμα; Και ήτο συμφέρον να κενωθή η Κωνσταντινούπολις από τους Έλληνας, έναντι της αβέβαιας προοπτικής που παρείχεν η παράτασις της εκκρεμότητος επί του ζητήματος των εκτιμήσεων;

Ο Ελ. Βενιζέλος δεν ανήκεν εις την κατηγορίαν των ανθρώπων που εδίσταζον να αναλάβουν ευθύνας. Άλλωστε, όταν η Ελλάς είχε βαστάσει το βάρος της

Μικρασιατικής καταστροφής, όταν είχαν υποστή τόσας θυσίας εις άμυχον και έμψυχον υλικόν, ποίαν αξίαν ημπορούσαν να έχουν μερικάί εκατοντάδες χιλιάδων λιρών, όταν δια της θυσίας αυτής επετυγχάνετο ένας ευρύτερος διακανονισμός των ελληνοτουρκικών σχέσεων, εγεφυρούτο το από αιώνων χάσμα μεταξύ των δύο λαών και το Αιγαίον πέλαγος μετετρέπετο από χωριστικόν όριον εις συνδέουσαν γέφυραν;

Εάν ο Βενιζέλος δεν ανελάμβανε την ευθύνην της οριστικής εκκαθαρίσεως του κυκεώνος των οικονομικών διαμφισβητήσεων μεταξύ των δύο χωρών, εάν άφηνε τα πράγματα να κυλούν όπως προέβλεπον αι μέχρι τότε συμβάσεις, αι ελληνοτουρκικάί σχέσεις καθημερινώς θα εδηλητηριάζοντο, η καχυποψία αμοιβαίως θα ενγένετο εντονωτέρα, η προσφυγή εις τους εξοπλισμούς θα καθίστατο αναπόφευκτος, με αποτέλεσμα την επιβάρυνσιν της Ελλάδος δια ποσών θετικώς μεγαλύτερων από την αρνητικήν ζημίαν που υπέστη δια της παραιτήσεως από μιας αξιώσεως αμφιβόλου βασιμότητος. Το θέμα ήτο: Εσύμφερον ή όχι την Ελλάδα να λησμονήση το παρελθόν και να επιδιώξη ειλικρινώς την αποκατάστασιν φιλικών σχέσεων με την Τουρκίαν; Εσύμφερον ή όχι να μεταβληθή ο προαιώνιος εχθρός εις φίλον; Εφ' όσον η απάντησις εις το ερώτημα τούτο θα ήτο καταφατική, η συμφωνία της 10ης Ιουνίου παρουσιάζετο ως το καλύτερον δυνατόν πρώτον βήμα δια την συμφιλίωσιν με την Τουρκίαν. Οι επικριταί, άλλωστε, του Βενιζέλου, όπως απέδειξεν η μετά ταύτα πολιτική των, επίστευον ότι η συμφωνία εκείνη ήτο κατά βάσιν ορθή.

Το επιστέγασμα της επελθούσης συνεννοήσεως ήτο το ταξίδιον του Έλληνος πρωθυπουργού εις Άγκυραν, κατόπιν προσκλήσεως της τουρκικής κυβερνήσεως, και η υπογραφή του συμφώνου φιλίας, ουδετερότητος και διατησίας.

Γρ. Δαφνή, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων (1923-1940)*, τόμ. Β', εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1997, σσ. 66-68

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή και με βάση την αφήγηση του σχολικού σας βιβλίου, να επισημάνετε τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε ο Ελ. Βενιζέλος για να υποστηρίξει τις θέσεις του σχετικά με την ελληνοτουρκική προσέγγιση (Σύμβαση 10ης Ιουνίου 1930) και να τα σχολιάσετε.

7.

ΠΗΓΗ 1

«Οι Κυδωνιάτες ήταν ικανοί για Τέχνες και Γράμματα και όχι για μεγαλοβιομήχανοι και εισαγωγείς. Την πολιτισμική προσφορά μετρούσαν κι όχι την πολιτική των οικονομικών διεκδικήσεων. Να φανταστείτε ότι μόλις οι συντοπίτες μας πήραν την αποζημίωση - το ένα τρίτο από εκείνη που έπρεπε - πήγαν και αγόρασαν έπιπλα και πίνακες και βιβλιοθήκη και ηλεκτρικά είδη για να φτιάξουν το περιβάλλον τους. Θα έλεγα ότι σε σύγκριση με τους ντόπιους αυτός ήταν πολιτισμός. Κι ήταν πολύ πικρό να βλέπουμε στη σκηνή των

αθηναϊκών επιθεωρήσεων ότι γινόμαστε στόχος τραγικής σάτιρας για το ήθος των Μικρασιατιστών ή για τις συνήθειές μας» (μαρτυρία Π. Βαλσαμάκη).

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ. 176

ΠΗΓΗ 2

«Όταν πήραμε τα ψυχία της αποζημιώσεως αντί να τα χρησιμοποιήσουμε προς βελτίωσιν της τροφής μας, τα εδαπανήσαμε σε λούσα και έπιπλα, όπερ προδίδει τον αυτοσεβασμόν μας. Έτσι όμως εφθάρη ακόμη περισσότερον ο ήδη εξαντλημένος οργανισμός μας που είχε ανάγκη από καλή τροφή και ξεκούραση. Αλλά δεν θεωρώ τυχαίον ότι με τις αποζημιώσεις στολίστηκαν τα σπίτια μας. Διότι επιστεύομεν ότι η πενία μας καθιστούσε πρόσφυγας εις τα όμματα των εντοπίων» (μαρτυρία Α. Κερεστεντζή).

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ. 176

ΠΗΓΗ 3

«Είμαστε Έλληνες όσο κι εδώ. Αλλά με το 'πρόσφυγες' μας ξεχώρισαν, μας τοποθέτησαν στο περιθώριο της κοινωνίας και κοντέψαμε να ξεχάσουμε τις ήμαστε. Ήταν τίτλος ανυποληψίας το 'πρόσφυγας', πώς να σας το πω. Μόνο όταν πιάσαμε στα χέρια μας τον κόπο μας και κάναμε δικό μας σπίτι, όταν έγιναν γνωστοί οι Κόντογλου, Βαλσαμάκης, Βενέζης, οι επιστήμονές μας κι έτρεχαν σ' αυτούς οι ντόπιοι να τους συμβουλευτούν, τότε το 'πρόσφυγας', δεν μας ένοιαζε. Τιμή μας, που αν και μας ήθελαν πρόσφυγες, εμείς τα είχαμε καταφέρει» (μαρτυρία Π. Καλαϊτζή).

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ. 177

ΠΗΓΗ 4

Σχέσεις προσφύγων και ντόπιων

Με όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω θέλησα να δείξω ότι η ελληνική κοινωνία βρέθηκε μπροστά σε ζητήματα δυσεπίλυτα, σε ζητήματα που, ενώ δεν ανατρέπουν δομές, ενώ υποτάσσονται στο κοινωνικό status quo, δημιουργούν ωστόσο παρενέργειες στην καθημερινή ζωή των γηγενών, πολύ περισσότερες από αυτές που δημιουργούν οι άλλες μέθοδοι της στεγαστικής πολιτικής.

Επιτάξεις και συγκατοίκηση, όταν θεωρούνται στο επίπεδο της καθημερινότητας, όπου οι σχέσεις των ανθρώπων μεταλλάσσονται σε σχέσεις φόβων, καχυποψίας, προκαταλήψεων και επιρροής στερεοτύπων, αντεγκλίσεων και εντάσεων, φαίνεται ότι δεν τεκμηριώνουν αυτές τις στάσεις κοινωνικής ευαισθησίας και σύμπνοιας που θέλουμε να πιστεύουμε ότι υπήρξαν και ότι οδήγησαν στην αμοιβαία αφομοίωση των δύο κοινωνικών μορφωμάτων, προσφύγων και ντόπιων. Όταν όμως θεωρούνται στο επίπεδο μιας γενικεύουσας προοπτικής του ευρύτερου φαινομένου, αποδεικνύουν περίτρανα την ύπαρξη μιας κοινωνίας με ανεκτικότητα, αντοχή και βαθύ αίσθημα κοινωνικής αλληλεγγύης, μιας κοινωνίας που στάθηκε εντέλει ικανή να αφομοιώσει 1,5 σχεδόν εκατομμύριο πληθυσμού, πραγματοποιώντας ένα

τεράστιο έργο αποκατάστασης και παραχωρώντας, ως ένα βαθμό, ακόμα και τα σχολεία της, ακόμα και τα ενδότερα της οικογενειακής της ζωής.

Μένει να διερευνηθεί αν η διαφορά της κοινωνικής συμπεριφοράς στα δύο αυτά επίπεδα ανάλυσης εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο του φυσιολογικού και του αναμενόμενου, ή μήπως υποδηλώνει ίδιες της κοινωνίας μας εσωτερικές αντιφάσεις.

Βίκα Δ. Γκιζελή, «Επίταξις ακινήτων κατοικουμένων ή οπωσδήποτε χρησιμοποιουμένων», στο συλλογικό τόμο *Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα*, ό.π., σσ. 84-85

Αφού μελετήσετε τις παραπάνω πηγές και με βάση την αφήγηση του σχολικού σας βιβλίου να επισημάνετε τον τρόπο με τον οποίο ενσωματώθηκαν στις κοινωνίες των τόπων εγκατάστασής τους οι πρόσφυγες.

8. Να βρεθούν και να σχολιαστούν οι συνέπειες που είχαν οι προσφυγικές μετακινήσεις για το ελληνικό κράτος στον πολιτικό, πολιτιστικό και οικονομικό τομέα.
9. Να αποτιμήσετε το έργο της ΕΑΠ.
10. Να αναφερθείτε στα προβλήματα που συνάντησε η ΕΑΠ κατά την πορεία του έργου της.
- 11.

ΠΗΓΗ

Τα αποτελέσματα του μεγάλου προσφυγικού ζητήματος ήταν τεράστια από οικονομική, πολιτική και εθνολογική άποψη. Παρατηρείται αύξηση του αστικού πληθυσμού, τόνωση του εμπορίου, επίρρωση ιδιαίτερων βιομηχανιών, π.χ. υφαντουργίας, ταπητουργίας, κεραμοποιίας και πλαστικής. Η ανταλλαγή των ελληνοτουρκικών πληθυσμών μεταβάλλει και την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας προς την Τουρκία και ύστερα από λίγα χρόνια (1930) συνθήκη φιλίας ενώνει τους δύο λαούς. Αλλά και με τα άλλα βαλκανικά κράτη επιζητεί η Ελλάδα να συνάψει φιλικές σχέσεις.

Απ. Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική Ιστορία*, ό.π., σ. 385

Αφού λάβετε υπόψη σας την παραπάνω πηγή και την αφήγηση του σχολικού σας βιβλίου να σχολιάσετε την παρακάτω φράση:

«Το προσφυγικό ζήτημα, ως συνέπεια της Μικρασιατικής Καταστροφής, αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους» (σχολικό βιβλίο, σ. 168).

12. Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις στην εθνολογική της σύσταση.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Η εκλογική αποτυχία του κόμματος του Ελευθέριου Βενιζέλου στις εκλογές του 1932 και 1933 σε σχέση με τους πρόσφυγες.
2. Να επισημάνετε τις αιτίες της αρνητικής στάσης των προσφύγων απέναντι στο Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας του 1930 (σε 10 γραμμές).
3. Να αναφέρετε τον συνήθη τύπο προσφυγικών κατοικιών.
- 4.

ΠΗΓΗ

Στη Μυτιλήνη λειτούργησε το «Μεικτόν Εκκλησιαστικό Συμβούλιο Επαρχίας Κυδωνιών - Μοσχονησίων και πέριξ», που αντικατέστησε το σύλλογο «Κοινότης Κυδωνιών, Μοσχονησίων και πέριξ». Στο αρχείο της Ενώσεως Κυδωνιατών σώζεται η αλληλογραφία του Συμβουλίου και τα πρακτικά των συνεδριάσεών του από την 26η Απριλίου 1926 μέχρι και τη 16η Οκτωβρίου 1933, που έπαψε να λειτουργεί. Εκεί είναι καταγραμμένα λεπτομερώς όλα τα στοιχεία των Αϊβαλιωτών που κατέφευγαν στο Συμβούλιο για να αποκτήσουν τίτλους ιδιοκτησίας και να επαληθεύσουν κληρονομικά δικαιώματα. Ακολουθείτο, σ' όλες τις περιπτώσεις, ένα είδος ανακριτικής διαδικασίας για την εξακρίβωση και την επαλήθευση των στοιχείων που προσκόμιζαν οι μάρτυρες.

Τις αποφάσεις του το Μεικτό Εκκλησιαστικό Συμβούλιο παρέπεμπε στη Δευτεροβάθμια Επαρχιακή Επιτροπή για την περιφέρεια Κυδωνιών, που είχε συστήσει η Διεύθυνση Ανταλλαγής του Υπουργείου Γεωργίας. Η απόφαση αυτή ήταν το έγκυρο έγγραφο που οι δημόσιες υπηρεσίες λάμβαναν υπόψη τους για τον καθορισμό των αποζημιώσεων των δικαιούχων αγροτών και των αστών Αϊβαλιωτών. Η επαφή των προσφύγων με το ελληνικό δημόσιο και τη γραφειοκρατία που είχε δημιουργηθεί τους αποθάρρυνε εντελώς και τους έκανε να νιώθουν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας.

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ. 157

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράθεμα να απαντήσετε στο ακόλουθο ερώτημα:

Πώς διασφαλιζόταν η ακρίβεια των στοιχείων που αφορούσαν τις διεκδικούμενες περιουσίες;

5.

ΠΗΓΗ

Το 1931 τα ανταλλάξιμα κτήματα παραχωρήθηκαν με συμβόλαια ιδιοκτησίας στους πρόσφυγες, αλλά και σε ακτήμονες της Λέσβου. Οι πρόσφυγες Αϊβαλιώτες πίστευαν ότι αδικούνταν με αυτή τη διευθέτηση κι έχοντας στο μεταξύ στείλει και Αϊβαλιώτη βουλευτή στη Βουλή, τον γιατρό Κ. Σίμο, συγκρότησαν αμέσως Επιτροπή και ξεσηκώθηκαν για να σταματήσει η διαδικασία της παραχώρησης των ανταλλάξιμων στους ντόπιους ακτήμονες.

Έστειλαν τηλεγραφήματα στην κυβέρνηση με την έμμεση απειλή ότι θα βρουν τρόπο να διεκδικήσουν από μίαν επόμενη κυβέρνηση, την οποία βέβαια θα υποστήριζαν με την ψήφο τους, τα νόμιμα δικαιώματά τους. Και για να αποδείξουν ότι στο αίτημά τους αυτό ήταν όλοι ενωμένοι υπέγραψαν ως «Κοινότης Κυδωνιών και Μοσχονησίων», τίτλος όμως που δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, αφού δεν είχαν κατορθώσει να εγκατασταθούν όλοι σ' ένα χωριό και να αποτελέσουν μια κοινότητα μαζί με τους Μοσχονησίους. Η απογοήτευση των προσφύγων ήταν μεγάλη. Πίστευαν ότι είχαν χάσει την πατρίδα τους εξαιτίας της Μικρασιατικής Εκστρατείας και ότι αντί να βρουν κατανόηση και συμπάρασταση εισέπραξαν την κακοπιστία των ντόπιων και του Ελληνικού Δημοσίου.

«Πρόσφιγγες και πρόσφυγες, μαζώματα και ακρίδες και βενιζελόμουτρα, αλλά εμάς χαλάσανε την πατρίδα μας, το Αϊβαλί, και φύγανε από εδώ οι Τούρκοι κι ήρθαμε εμείς κι έγιναν κι οι ντόπιοι, οι ξεβράκωτοι, νοικοκυραίοι. Εμάς εκμεταλλεύτηκαν, αλλά και πάλι νοικοκυραίοι σαν εμάς δεν έγιναν».

Η κυβέρνηση Βενιζέλου τελικά παραχώρησε, το χειμώνα του 1930, παρά τις έντονες αντιδράσεις των αγροτών Αϊβαλιωτών και των άλλων προσφύγων, κλήρο στους ντόπιους ακτήμονες. Η παραχώρηση αυτή επέδρασε κατευναστικά πάνω στους ντόπιους και έμμεσα ωφέλησε τους πρόσφυγες, αφού μειώθηκε κάπως η ένταση που δημιουργούσαν οι συγκρουόμενες διεκδικήσεις των ανταλλάξιμων κτημάτων στα μεικτά χωριά.

«Κλήρο δεν πήραμε μόνο εμείς, αλλά και οι ακτήμονες. Γι' αυτό όταν λέγανε ότι: 'Ήρθαμε πρόσφυγες για να τους φάμε το ψωμί', εμείς τους λέγαμε ότι: 'Εμείς είμαστε εκείνοι που ξεσπιτωθήκαμε και γίναμε αφορμή να φύγουν οι Τούρκοι από 'δω για να πάρουν και αυτοί κτήμα, που σ' εμάς, στο Αϊβαλί, είχε και ο φτωχότερος'».

Αννα Παναγιωταρέα, ό.π., σσ. 158-159

Αφού μελετήσετε την παραπάνω πηγή και με βάση τις γνώσεις σας από το σχολικό βιβλίο να αναφερθείτε:

- α) στα αιτήματα των προσφύγων σε σχέση με τα ανταλλάξιμα
- β) στις σχέσεις τους με τους ντόπιους.

6.

ΠΗΓΗ 1

«Ήθελα να εργαστώ και πήγα στο Υπουργείο Πρόνοιας που ο υπουργός, ο γιατρός Ορφανίδης, ήταν φίλος του πατέρα μου. Εργάστηκα στην Υπηρεσία Στεγασεως Προσφύγων. Να φανταστείτε ότι ο συνοικισμός του Αιγάλεω στα πρώτα παραχωρητήρια που έγιναν στο υπουργείο γραφόταν «Νέαι Κυδωνίαι», αλλά οι Αϊβαλιώτες ούτε που καταδέχτηκαν να ενδιαφερθούν ούτε καν αιτήσεις δεν έφεραν. Αν είχαν πάει στο συνοικισμό δεν θα είχαμε έτσι σκορπίσει και χαθεί. Θα είχαμε αλληλεγγύη. Λέγανε ότι δεν πάνε, γιατί θα πλημμύριζε κάποτε το ποτάμι και αποκαλούσαν την περιοχή «ντάμια». Η αλήθεια είναι ότι δεν ήθελαν να μείνουν σε προσφυγικό συνοικισμό. Τους έπεφτε ντροπή. Εγώ προσπάθησα να δώσω το παράδειγμα μαζί μ' έναν θείο μου Γονατά, αξιωματικό της Αεροπορίας. Αυτό που καταφέραμε ήταν να έρθουν κοντά μας 50 εργατικές οικογένειες που έφυγαν το 1937 από την Μυτιλήνη, γιατί είχε πέσει ανεργία. Λοιπόν ξέρετε τι έγινε; Μετά τον πρώτο χρόνο πούλησαν κι αυτές τον κλήρο τους και πήγαν σε συνοικίες που δεν υπήρχε ίχνος πρόσφυγα. Αν βρείτε μια οικογένεια στο Αιγάλεω σήμερα αϊβαλιώτικη θα είναι κατόρθωμα» (μαρτυρία Ο. Καλδή).

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ. 174

ΠΗΓΗ 2

Κι ενώ πολλοί Κυδωνιάτες δεν αντιμετώπιζαν άμεσο πρόβλημα στέγης, όπως άλλοι αστοί Μικρασιάτες, το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών με την αρμόδια Υπηρεσία Στεγασεως Προσφύγων αποφάσισε το 1955 ότι στην περιοχή του Αιγάλεω θα κτιζόταν προσφυγικός συνοικισμός με την επωνυμία «Νέαι Κυδωνίαι», στον οποίο θα έπαιρναν μικρά διαμερίσματα κατά πλειοψηφία δικαιούχοι από την περιοχή των Κυδωνιών. Η τυπική διαδικασία που ακολουθούσε το υπουργείο, μόλις εξοικονομούσε κάποια δημόσια κτήματα ή απαλλοτριώνε άλλα, ήταν να τα διαθέτει στην Υπηρεσία Στεγασεως Προσφύγων. Η Υπηρεσία, με μειοδοτικό διαγωνισμό, ανέθετε σε κατασκευαστική εταιρεία την οικοδόμηση των προσφυγικών πολυκατοικιών και σύμφωνα με τις αιτήσεις που είχαν υποβληθεί για την παροχή στέγης κλήρωνε στους δικαιούχους τα μικρά διαμερίσματα. Η απόφαση, όμως, που αφορούσε τους Κυδωνιάτες πάρθηκε χωρίς να ερωτηθούν οι ίδιοι ή το ανεπίσημο συλλογικό όργανο που είχαν ιδρύσει, ένα είδος παραρτήματος του Μεικτού Εκκλησιαστικού Συμβουλίου της Μυτιλήνης στην Αθήνα, για να τους παρέχει πιστοποιητικά και έγγραφα απαραίτητα για τη διεκδίκηση της αποζημίωσης.

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σσ. 173-174

Αφού λάβετε υπόψη σας τις παραπάνω πηγές:

- α) Να εξηγήσετε γιατί οι συγκεκριμένοι πρόσφυγες δεν θέλησαν να εγκατασταθούν σε προσφυγικό συνοικισμό.

β) Να αναφερθείτε στον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν οι ντόπιοι τους Μικρασιάτες πρόσφυγες τον πρώτο καιρό της παραμονής τους στην Ελλάδα.

7. Να αναφέρετε τα κυριότερα παράπονα των προσφύγων.

8. Να αναφερθείτε στα επαγγέλματα με τα οποία ασχολήθηκαν οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στους νέους τόπους εγκατάστασής τους.

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

Συνδυασμός ερωτήσεων πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

1. **A.** Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση.
Η ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ρυθμίστηκε από
α) τη Συνθήκη της Λωζάνης (24 Ιουλίου 1923)
β) τη Συνθήκη των Σεβρών (20 Ιουλίου 1920)
γ) τη Συνθήκη του Νεϊγύ (Νοέμβριος 1919)
δ) την Ελληνοτουρκική Σύμβαση της Λωζάνης (30 Ιανουαρίου 1923)
- B.** Να αναφέρετε τους όρους που αφορούσαν τους ανταλλάξιμους:
-
-

Ερώτηση αντιστοίχισης

Να γράψετε, στο κενό αριστερά, το γράμμα του δεδομένου της στήλης Β' που αντιστοιχεί στο δεδομένο της στήλης Α'. (Κάποια δεδομένα της στήλης Β' περισσεύουν).

Στήλη Α'	Στήλη Β'
___ Μικτή Επιτροπή	α) προσωρινή εκτίμηση των περιουσιών με βάση τις υποβληθείσες δηλώσεις των ενδιαφερομένων
___ Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών	β) έργο τους η εκτίμηση της αξίας των εκατέρωθεν περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν
___ Ανώτατο Συμβούλιο	γ) βοηθητικό ρόλο στο έργο της ελληνικής αντιπροσωπείας για την εκτίμηση της αξίας των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν
	δ) έργο τους η οριστική εκτίμηση των περιουσιών
	ε) έργο τους η επανεξέταση των

	αιτήσεων των ενδιαφερομένων
--	-----------------------------

Εργασία για το σχολείο

Η συμβολή των προσφύγων στην ανάπτυξη της μουσικής στην Ελλάδα

ΠΗΓΗ

Περισσότερες ακόμη δυσκολίες παρουσιάζει η ανίχνευση των ποικίλων πολιτισμικών αλληλεπιδράσεων που προέκυψαν από την εγκατάσταση των προσφύγων. Συνήθως παραπέμπουμε, για τη Σύρο, στο ρεμπέτικο, που άνθισε εκεί με την άφιξη των προσφύγων και όπου έκανε την πρώτη του μαθητεία ο Μάρκος Βαμβακάρης.

Χ. Λούκος, «Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ερμούπολη», στο συλλογικό τόμο *Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα*, ό.π., σ. 210

Να συλλέξετε τραγούδια που θυμίζουν τις χαμένες πατρίδες.

Εργασία για το σπίτι

ΠΗΓΗ

Πνευματική κίνηση και λογοτεχνία

Οι Έλληνες, παράλληλα προς την προσπάθεια για την προσαρμογή τους στη νέα πραγματικότητα, δεν αμέλησαν να στραφούν και προς άλλα πνευματικότερα έργα πολιτισμού, όπως ήταν η ίδρυση -εκτός από την Ακαδημία, όπως είπαμε παραπάνω- και δεύτερου πανεπιστημίου στη Θεσσαλονίκη (1926), η ανέγερση πολλών και συγχρονισμένων σχολείων και γυμναστηρίων, η αναβίωση του αρχαίου πνεύματος στις γιορτές των Δελφών, στις παραστάσεις αρχαίων θεατρικών έργων και η άνθιση μιας νέας αξιολογής λογοτεχνίας.

Μέσα στην περίοδο αυτή που εξετάσαμε ανήκουν οι πεζογράφοι Στράτης Μυριβήλης, που γίνεται γνωστός κυρίως με το αντιπολεμικό μυθιστόρημα «*Η ζωή εν τάφω*», ο Φώτης Κόντογλου, με την τάση του προς το πρωτογονικό, το παράξενο και την περιπετειώδη ζωή των ναυτικών, οι ποιητές Άγγελος Σικελιανός, ο εμπνευσμένος από την αρχαία τραγωδία και από τη δελφική ιδέα, ο πολύμορφος και βαθύς στοχαστής, ποιητής και πεζογράφος Νίκος Καζαντζάκης, ο ποιητής Κώστας Καρυωτάκης με την έντονη ως τον σαρκασμό απαισιοδοξία του και την απογοήτευσή του από τις ανθρώπινες σχέσεις και την υπαλληλική του ζωή, ο Κώστας Ουράνης με τη διάχυτη μέσα στο έργο του νοσταλγία και μελαγχολία, ο Κώστας Βάρναλης με την πλούσια εσωτερική του

ορμή και το ενδιαφέρον του για τους φτωχούς και βασανισμένους και ο Κωνσταντίνος Καβάφης, με τον λιτό και υποβλητικό του στίχο, με την τάση του για την καλοδουλεμένη αρχαιοπρεπή έκφραση, με την ιδιότυπη γλώσσα, με την ευαισθησία του στην αναπαράσταση της αλεξανδρινής εποχής, ο ποιητής που τον μελετούν τα τελευταία χρόνια με ζωηρότερο ολοένα ενδιαφέρον. Εδώ είναι ανάγκη να μνημονευθούν και δυο κριτικοί, ο Γιάννης Αποστολάκης και ο Φώτος Πολίτης, οι οποίοι με τα αυστηρά, έστω και υπερβολικά κάποτε κριτήριά τους, συντελούν στην ανύψωση της λογοτεχνικής παραγωγής. Γενικά οι νέοι λογοτέχνες, γηγενείς ή πρόσφυγες, παρουσιάζονται με περισσότερο έντονα τα ατομικά τους χαρακτηριστικά και προοιωνίζουν ευοίωνες τις πιθανότητες για εξέλιξη στο μέλλον.

Μελετώντας όλα τα γεγονότα της εποχής αυτής και την εξέλιξή τους διαπιστώνουμε ότι για πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία παρατηρείται η συνεργασία του συμπαγούς αυτού ελληνισμού, που από εξωτερικά κυρίως προσκόμματα εμποδίζεται στη διαρκή τάση του προς τη διασπορά και βαίνει τώρα πια προς την οριστική του διαμόρφωση. Η ανάμειξη των γηγενών και των προσφύγων είχε και θα έχει βαθύτερες αμοιβαίες επιδράσεις στη σκέψη και στη δράση, τις οποίες διαισθάνεται και διαβλέπει κανείς ιδίως στην ορμητική φορά, με την οποία προχωρεί προς τα εμπρός ο ενωμένος λαός.

Ένα μέρος της ανοδικής αυτής πορείας, που παρατηρείται μέσα στο ελληνικό κράτος, συμπίπτει με τα χρονικά όρια της διακυβερνήσεως της χώρας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1928-1932).

Απ. Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική Ιστορία*, ό.π., σσ. 388-389

- Οι Μικρασιάτες λογοτέχνες και η προσφορά τους.

Συμπληρωματικά Κείμενα

Συμπληρωματικό κείμενο 1

Η ΛΕΞΗ «ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ» ΕΙΧΕ ΑΡΝΗΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΚΑΙΡΟ

«Οι γονείς μου, επειδή δεν κατόρθωσαν να βγάλουν έξω από τις Κυδωνίες σχεδόν τίποτε, αναγκάστηκαν να πάνε σε προσφυγικό σπίτι. Αλλά ο πατέρας μου, άνθρωπος καλοζωισμένος, το έφερε βαρέως και δεν το άντεξε. Τη μια μέρα μπήκαμε μέσα, το 1928 ήταν, και την επόμενη πέθανε. Σε λίγο φύγαμε κι εμείς από εκεί. Μόλις ένας Αϊβαλιώτης τακτοποιόταν σε εργασία, το πρώτο πράγμα που έκανε μέσα στους πρώτους έξι μήνες, αν είχε πάει σε συνοικισμό, ήταν να βρει

σπίτι και να φύγει. Οι δικοί μας είχαν σπουδαία μόρφωση και εμπορική κατάρτιση και έτσι δεν άργησαν καθόλου να αποκατασταθούν. Σκέφτομαι όμως καμιά φορά, αν θα ήταν καλύτερα για να διατηρηθεί η αϊβαλιώτικη ιδέα, αν είχαμε μπει όλοι μαζί σ' ένα συνοικισμό, που θα μπορούσε να εξελιχθεί σε προάστιο όπως έγινε με τη Νέα Σμύρνη. Κι έπειτα λέω το ότι σκορπίσαμε σ' όλη την Αθήνα δεν έχει σημασία, αφού βρεθήκαμε με τον σύλλογο και την εφημερίδα μας. Εκείνο που είχε τότε σημασία ήταν να υποφέρουμε το λιγότερο από τις συνθήκες, ώστε να μη δημιουργηθούν τραύματα και να μπορέσουμε γρήγορα να ενεργοποιηθούμε κοινωνικά. Το περιχαράκωμά μας σ' έναν συνοικισμό και η διαρκής επαφή μεταξύ μας μαζί με τα καλά της θα μπορούσε να κοστίζει στην κοινωνική θέση και στη ζωή της δεύτερης γενιάς. Ήταν ανάγκη να εξαλειφθεί το 'πρόσφυγας'. Η αποκατάστασή μας έγινε είτε με την αποζημίωση είτε με δάνειο είτε και μόνο με την προσωπική μας εργασία, χωρίς να πάρουμε τις δουλειές των ντόπιων. Το δικό μας δυναμικό αξιοποιήθηκε εκεί όπου δεν υπήρχε προσφορά των ντόπιων» (μαρτυρία Π. Βαλσαμάκη).

.....
«Είπε η μητέρα μου στον πατέρα μου: Εμείς δεν έχουμε καμιά δουλειά στα προσφυγικά. Τα παιδιά μας πρέπει να πάρουν σωστή μόρφωση, γι' αυτό φύγαμε από τη Μυτιλήνη και όχι να τα δακτυλοδείχνουν σαν προσφυγάκια» (μαρτυρία Σ. Μαυρούλια).

.....
«Πολλές οικογένειες τότε προτίμησαν να στερηθούν ακόμη περισσότερο, αλλά να στείλουν τα παιδιά τους στα ιδιωτικά σχολεία της εποχής και όχι στα δημόσια. Με κανέναν τρόπο δεν ήθελαν να τους αποδοθεί η προσφυγική ιδιότητα. Φανταστείτε πόσο άλλαξε η νοοτροπία μας μέσα σε λίγα χρόνια. Τώρα όλοι είμεθα υπερήφανοι ακριβώς διότι υπήρξαμε πρόσφυγες, δηλαδή, Μικρασιάτες» (μαρτυρία Β. Κουκουναρά).

.....
«Μας ήθελαν πρόσφυγες, δηλαδή ζητιάνους. Δεν μας έλεγαν έτσι γιατί είχαμε προσ-φύγει, καταφύγει στην Ελλάδα. Πόση ντροπή νιώθαμε! Δεν μας έλεγαν ας πούμε οι 'διωγμένοι' ή οι 'Μικρασιάτες'. Είπε κανείς τους Κύπριους, που ήρθαν στην Ελλάδα μετά την τουρκική κατοχή, 'πρόσφυγες'; Όχι βέβαια, το 'Κύπριοι' ήταν αρκετό. Και γιατί το 'Μικρασιάτες' δεν ήταν αρκετό για να δηλώσει τη δική μας κατάσταση; Μας έλεγαν πρόσφυγες για να χαρακτηρίσουν την ένδειά μας» (μαρτυρία Φ. Μασιχιάδη).

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ. 175, 177

Συμπληρωματικό κείμενο 2

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΙΩΝΙΑ

Η βιομηχανική εγκατάσταση στη Νέα Ιωνία σηματοδοτείται από την εγκατάσταση στο χώρο των Ποδαράδων μικρασιατών προσφύγων από τη Σπάρτη της Πισιδίας, γνωστό ταπητουργικό κέντρο της Μικράς Ασίας.

Η μαρτυρία του Παπα-Ιωακείμ, του ποιμένα που οδήγησε τα γυναικόπαιδα από τη Σπάρτη στη Νέα Ιωνία, είναι αποκαλυπτική. Γράφει ο Παπαϊωακείμ Πεσματζόγλου:

Με την εγκατάσταση της ταπητουργίας άρχισαν να έρχονται από τα νησιά οι συμπατριώτισσές μας. Τότε μας απασχόλησε το ζήτημα της στέγης τους. Μια πενταμελής επιτροπή είδε τον Υπουργό Πρόνοιας Απόστολο Δοξιάδη και τον Ταμία του Υπουργείου Πρόνοιας Επαμεινώνδα Χαρίλαο, που σαν επιχειρηματίας, μόλις άκουσε για την ταπητουργία έδειξε ζωηρό ενδιαφέρον για την εγκατάστασή μας. Οι ειδικοί της ταπητουργίας επί μία ώρα ανέπτυσαν τις ωφέλειες και τις προοπτικές της τέχνης μας.

Από την επιτροπή ζητήθηκαν τα στοιχεία των εποικιστών προσφύγων. Ήταν 1.200 οικογένειες από τις οποίες οι μισές απασχολούνταν με την ταπητουργία, οι 250 με τη ροδοελαιοπαραγωγή και οι υπόλοιποι με το εμπόριο και διάφορα άλλα επαγγέλματα, τεχνίτες, κτίστες κλπ. «Αφού συζητήσαμε επί μισή ώρα», συνεχίζει ο Παπαϊωακείμ, «βγήκαμε έξω για να αποφασίσουν. Μετά μας εκάλεσαν πάλι μέσα και μας ανακοίνωσαν ότι θα προσπαθήσουν να κτίσουν για μας ένα συνοικισμό κοντά στην Αθήνα, στην τοποθεσία Ποδαράδες αφού εκεί υπήρχε και τρεχούμενο νερό για τη σκοπούμενη ανάπτυξη της ταπητουργίας».

Την άλλη μέρα ολόκληρο το Συμβούλιο του Συλλόγου των Σπαρταλήδων επισκέφθηκε την τοποθεσία, που τη βρήκε θελκτική και ευάερη αλλά γεμάτη από ακανθώδεις θάμνους και άγρια δέντρα, κυριολεκτικά βουνό.

Βέβαια, σημειώνει ο Παπαϊωακείμ, η κυβέρνηση είχε ήδη υπόψη της να κάμει ένα μεγάλο συνοικισμό σ' αυτό το μέρος και αμέσως έστειλε εκατοντάδες εργατών και τεχνιτών για να καθαρίσουν και να προετοιμάσουν το έδαφος ώστε να κτιστούν τα οικήματα.

Πράγματι το κτήμα των Ποδαράδων που ανήκε στο Ιερό Κοινό του Παναγίου Τάφου είχε αγοραστεί τον Αύγουστο του 1923 από το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων. Ήταν το μεγαλύτερο κτήμα που χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία προσφυγικού συνοικισμού, 1230 στρέμματα από συνολική έκταση 1502 στρεμμάτων, που χρησιμοποιούνταν τα περισσότερα για βοσκοτόπους και γεωργική καλλιέργεια. Κάτοικοί του ήταν οι 50 οικογένειες των βοσκών.

Η ανέγερση του οικισμού αναγγέλθηκε από τον Τύπο στις 12 Απριλίου 1923.

Από της προσεχούς εβδομάδος αρχίζουν αι εργασίαι ανεγέρσεως μονίμου προσφυγικού συνοικισμού παρά την θέσιν Ποδαράδες. Εις τον συνοικισμόν τούτον πρόκειται να εγκατασταθούν 500 περίπου οικογένειαι προσφύγων ταπητουργών, ούτως ώστε να καταστεί δυνατόν εντός ολίγου χρονικού διαστήματος να μεταβληθεί ούτος εις κέντρον ταπητουργίας.

Τα εγκαίνια του οικισμού έγιναν στις 27 Ιουνίου 1923, στη δεξαμενή που περιείχε νερό καθαρισμού και βρισκόταν δεξιά ακριβώς του σημερινού ναού των Αγίων Αναργύρων. Πάνω στη δεξαμενή τοποθετήθηκαν ανθοστήλες και δεκάδες χαλιών. Στην τελετή παραβρέθηκαν ο Ν. Πλαστήρας, αρχηγός της Επανάστασης, ο

Στυλιανός Γονατάς, πρωθυπουργός, οι υπουργοί Δοξιάδης και Σιδέρης και ο αμερικανός πρεσβευτής στην Πόλη Χένρυ Μοργκεντάου.

Στην προσφώνησή του ο Παπαϊωακείμ πρότεινε να ονομαστεί ο οικισμός «Νέα Σπάρτη», με την αιτιολογία ότι τα χαλιά τους «Σπάρτα χαλησί» ήταν γνωστά στην Ευρώπη και την Αμερική. Τελικά δόθηκε το όνομα «Νέα Πισιδία», από το σύνολο των Πισιδών προσφύγων που εργάζονταν στην ταπητουργία, το οποίο αργότερα άλλαξε σε Νέα Ιωνία, λόγω της συγκέντρωσης στο συνοικισμό προσφύγων από πολλά μέρη της Μικράς Ασίας.

Η ταπητουργία ήταν κλάδος ουσιαστικά άγνωστος στην Ελλάδα πριν από τον ερχομό των προσφύγων. Η καλλιέργειά της στην Ελλάδα αποτέλεσε μια ελπιδοφόρα πλευρά του προσφυγικού προβλήματος και έδειξε από την αρχή ότι οι πρόσφυγες με την εργατικότητα, τις νέες ιδέες, την εμπειρία τους στις εμπορικές συναλλαγές και την τραπεζική πίστη που τους διέκρινε, ήταν προορισμένοι να αποτελέσουν ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια της χώρας.

.....
Το 1926 είναι το έτος σταθμός για την Εταιρεία της «Ελληνικής Εριουργίας» αφού φαίνεται να έχει συμπληρωθεί το μέγα προγραμματικό της έργο και να πραγματοποιείται το όραμα του Ν. Κυρκίνη για τη δημιουργία μιας βιομηχανικής πόλης σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Το μικρό Manchester, όπως έμεινε γνωστό. Οι πρόσφυγες συντέλεσαν τα μέγιστα στην ίδρυση αυτού του βιομηχανικού κολοσσού είτε ως φθινό εργατικό δυναμικό στα εργοστάσια, είτε ως οικοδόμοι στην πραγματοποίηση του ευρύτατου οικοδομικού της προγράμματος. Μάλιστα, η παραγνώριση της συμβολής τους από τη διαφημιστική καμπάνια της εταιρείας του 1926, προκάλεσε την αντίδραση του τοπικού Τύπου.

Οι σχέσεις της Εταιρείας με τον προσφυγικό οικισμό είχαν πολλές στιγμές όξυνσης. Η στέρηση του νερού από τον συνοικισμό και η παραχώρησή του στα εργοστάσια του Κυρκίνη, το 1926, είχε ως αποτέλεσμα τον ξεσηκωμό των κατοίκων και την κατάσχεση του φύλλου της τοπικής εφημερίδας που επιτέθηκε στην κυβέρνηση και την ΕΑΠ. Ακόμη, πολλές φορές καταγγέλθηκε στο σωματείο των εργαζομένων η βάναιυση συμπεριφορά του διευθυντή του Εργοστασίου Κοπής και Ραφής Α. Μαραγκόπουλου προς τις δύστυχες προσφυγίνες. Γενικότερα όμως οι πρόσφυγες θεωρούσαν τον Ν. Κυρκίνη ευεργέτη τους και τον υποστήριξαν για δημοτικό σύμβουλο στον συνδυασμό του Σπύρου Πάση, που ονομάστηκε δήμαρχος των Ποδαράδων για τις υποσχέσεις του στους πρόσφυγες.

Όλγα Βογιατζόγλου, «Η βιομηχανική εγκατάσταση στη Νέα Ιωνία - Παράμετρος εγκατάστασης», στο συλλογικό τόμο Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα, ό.π., σσ. 147-149,

155

Συμπληρωματικό κείμενο 3

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

«Μείναμε στην προσφυγική συνοικία 'Χωράφια'. Από τον Κήπο που μέναμε ήταν καλύτερα, αλλά ένα δωματιάκι μας έδωσαν με τόσα άτομα μέσα, που ήταν εξαθλίωση. Προσφυγικός συνοικισμός: πείνα, αρρώστιες και δυστυχία. Όσοι έπεσαν στα προσφυγικά σπίτια και δεν γλίτωσαν γρήγορα από αυτά, έμειναν στάσιμοι. Η παράγκα ρήμαξε το ηθικό του κόσμου, του αφαίρεσε την όρεξη για ζωή, τον συμβίβασε με την ανέχεια και τη φτώχεια. Τον έκανε βαθιά μέσα στην ψυχή του να νιώθει πρόσφυγας. Οι παράγκες της προσφυγιάς ήταν η ντροπή μας» (μαρτυρία Τ. Κακλαμάνου).

«Μια ολόκληρη γενιά είδε να καταστρέφεται η υγεία της και να φθείρεται η ζωή της μέσα στα ανήλιαγα και ανθυγιεινά κατώγια, που μόνο κατ' ευφημισσμό λέγονταν κατοικίες. Εκεί ένωσε ο Αϊβαλιώτης ότι ήταν πρόσφυγας, δηλαδή πολίτης στην Ελλάδα δεύτερης κατηγορίας κι όχι Έλληνας, όπως πίστευε όταν ερχόταν» (μαρτυρία Ε. Γονατά).

Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σσ. 165-166

Συμπληρωματικό κείμενο 4

ΜΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Διαθέτουμε, επίσης, ένα ισχυρό θεωρητικό πλαίσιο, διατυπωμένο σε μελέτες για τα προβλήματα ενσωμάτωσης προσφύγων άλλων περιοχών, μεταναστών, μειονοτικών ομάδων ή ευρύτερων κοινωνικών κατηγοριών, για να μπορούμε να μελετήσουμε τον κόσμο των προσφύγων στη Σύρο, για το πώς οι ίδιοι βλέπουν τον εαυτό τους, πώς συγκροτούν την ταυτότητά τους στο νέο πλαίσιο εγκατάστασης, γιατί ενδεχομένως επιμένουν στην ταυτότητά τους αυτή κλπ. Οι σύλλογοι τους οποίους ιδρύουν δείχνουν την ανάγκη συσπείρωσης για την υπεράσπιση αυτής της ταυτότητας, καθώς και για τη διεκδίκηση ουσιαστικής κρατικής συνδρομής. Σε μια από τις συγκεντρώσεις που οργάνωσαν οι σύλλογοι αυτοί, κατακρίθηκε η αστοργία των μετά το 1922 κυβερνήσεων, οι οποίοι θυμούνται τους πρόσφυγες όταν επρόκειτο να ζητήσουν την ψήφο τους. Στο σχετικό ψήφισμα που εγκρίθηκε για να σταλεί σ' όλες τις αρχές, σημειώνεται ότι «οι πρόσφυγες, χορτάσαντες υποσχέσεις, δηλούν ότι δεν θα ψηφίσουν εάν δεν καταβληθή η αποζημίωσις αυτών ή, εάν ψηφίσωσι, θα μαυρίσωσι πάντας τους από 1922 και εντεύθεν κυβερνήσαντας». Τρεις τουλάχιστον τέτοιοι σύλλογοι / σωματεία εντοπίζονται με έδρα την Ερμούπολη: Η Ένωσις Προσφύγων Νομού Αϊδινίου, ο Μικρασιατικός Σύλλογος Κυκλάδων και η Παμπροσφυγική Ένωσις Κυκλάδων.

Ωστόσο, θέματα όπως αυτά της ταυτότητας, δεν μπορούν να διερευνηθούν πληρέστερα χωρίς την προσφυγή και τη μαρτυρία των ίδιων των προσφύγων. Οι συνάδελφοι που εργάζονται στα ΓΑΚ, Αρχεία Νομού Κυκλάδων, έχουν αναλάβει τη συγκέντρωση, βάσει ειδικού ερωτηματολογίου, αυτών των μαρτυριών από εκπροσώπους της πρώτης και της δεύτερης γενιάς των προσφύγων.

Χ. Λούκος, «Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ερμούπολη»,

Συμπληρωματικό κείμενο 5

ΟΙ 3 (ΤΡΕΙΣ) ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ (1930)

Ο Έλλην πρωθυπουργός, συνοδευόμενος υπό του υπουργού των Εξωτερικών Ανδρ. Μιχαλακοπούλου, ανεχώρησεν εξ Ελλάδος, επιβαίνων ελληνικού πολεμικού, την 25ην Οκτωβρίου 1930. Η υποδοχή που του έγινε από επισήμου πλευράς υπήρξεν εξαιρετος τόσο εις Κωνσταντινούπολιν, όσον και εις την τουρκικήν πρωτεύουσαν. Η εις Άγκυραν επίσκεψις του Βενιζέλου ετερματίσθη με την υπογραφήν, την 30ην Οκτωβρίου, τριών ελληνοτουρκικών συμφωνιών. Η πρώτη ήτο «σύμφωνον φιλίας, ουδετερότητος και διαιτησίας». Η αξία του συμφώνου τούτου ευρίσκετο κυρίως εις την διάταξιν, δια της οποίας τα δύο κράτη ανελάμβανον αμοιβαίως την υποχρέωσιν να μη μετάσχουν οιασδήποτε οικονομικής ή πολιτικής συνεννοήσεως, στρεφομένης εναντίον του ετέρου εξ αυτών.

Η δευτέρα, το ναυτικόν πρωτόκολλον, ανεφέρετο εις τους ναυτικούς εξοπλισμούς Ελλάδος και Τουρκίας. Δια του πρωτοκόλλου ωρίζετο ότι τα δύο κράτη ανελάμβανον την υποχρέωσιν όπως «εις ουδεμίαν παραγγελίαν προσκλήσεως ή ναυπηγήσεως πολεμικών μονάδων ή εξοπλισμών προβαίνωσιν, άνευ προηγουμένης ειδοποιήσεως του ετέρου συμβαλλομένου μέρους, εξ μήνας πρότερον, επί τω σκοπώ όπως παρέχεται εις τας δύο κυβερνήσεις η ευκαιρία να προλαμβάνουν ενδεχόμενην άμιλλαν ναυτικών εξοπλισμών, δια της φιλικής ανταλλαγής απόψεων και της παροχής εξηγήσεων υπό του ενός και του ετέρου μέρους εν πνεύματι πλήρους ειλικρινείας».

Η τρίτη συμφωνία περιελάμβανεν εμπορικήν σύμβασιν, σύμβασιν εγκαταστάσεως και προξενικήν σύμβασιν. Αι συμβάσεις αυταί είχαν ως αποτέλεσμα την τόνωσιν των μεταξύ των δύο χωρών εμπορικών σχέσεων και την κατοχύρωσιν των εις την Τουρκίαν εγκατεστημένων Ελλήνων. Ηνοίγοντο δε προοπτικά δια την εγκατάστασιν νέων.

Γρ. Δαφνή, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, ό.π., σσ. 68-70

Συμπληρωματικό κείμενο 6

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ (1930)

Το περιεχόμενον της πραγματοποιηθείσης ελληνοτουρκικής συνεννοήσεως ήτο ευρύτερον από ό,τι προέδιδον αι υπογραφείσαι συμφωνίαι. Το προσδιώρισαν εις τας προπώσεις που εξεφώνησαν οι Ισμέτ και Ελ. Βενιζέλος, εις το δοθέν προς τιμήν του Έλληνος πρωθυπουργού γεύμα εν Αγκύρα την 27ην Οκτωβρίου. «Η Τουρκία και η Ελλάς», είχεν είπει ο Ισμέτ, «είναι ηναγκασμένοι να εργασθούν με πνεύμα συνεννοήσεως εις πάσαν περίπτωσιν εις τα Βαλκάνια και την ανατολικήν λεκάνην της Μεσογείου, όπου είναι καταφανεστέρα η ταυτότης των συμφερόντων των. Αι μέλλουσαι γενεαί θα είναι ευγνώμονες απέναντι εκείνων οι οποίοι εργάσθησαν δια την οικοδόμησιν και την παγίωσιν του στερεού οικοδομήματος της ελληνοτουρκικής φιλίας». Ο Βενιζέλος, απαντών, εβεβαίωσεν ότι «ο μεταξύ των δύο χωρών προαιώνιος αγών έλαβε οριστικόν τέρμα», ότι «ηνωμένοι οι δύο λαοί θα αποτελέσουν ασφαλές στήριγμα της βαλκανικής και ευρωπαϊκής ειρήνης, εν ουδεμίā περιπτώσει δυνάμενοι να ευρεθούν εις αντιμαχόμενα στρατόπεδα».

Η ελληνοτουρκική προσέγγισις είχεν ως άμεσον συνέπειαν, αι δύο χώραι, κατόπιν συνεννοήσεως, να χαράσσουσιν κοινήν πολιτικήν εις όλα τα αφορώντα τα δύο κράτη διεθνή ζητήματα. Επί πλέον, εκάστη των δύο χωρών προσέφερε τας φιλικάς της υπηρεσίας εις την άλλην, όπως, επί παραδείγματι, η Τουρκία εμεσολάβησε δια τον διακανονισμόν των ελληνοβουλγαρικών διαφορών, ενώ η Ελλάς επρωτοστάτησεν εις την κίνησιν δια την είσοδον εις την ΚΤΕ της Τουρκίας, η οποία επραγματοποιήθη το 1932.

Η ανταλλαγή των κυρώσεων των συμφωνιών της Άγκυρας έγινε την μεσημβρίαν της 5ης Οκτωβρίου 1931 και επ' ευκαιρία της αφίξεως εις Αθήνας του Ισμέτ Πασά και του Ρουσδή Βέη, εις ανταπόδοσιν της επισκέψεως των Βενιζέλου και Μιχαλακοπούλου εις Αγκυραν. Ομιλών μετά την τελετήν, ο Βενιζέλος είπεν ότι «τα έγγραφα των κυρώσεων έχασαν ένα μέρος της σημασίας των, αφού τας κυρώσεις τας έχει ήδη δώσει η λαϊκή ψυχή». Πράγματι, ο λαός του Πειραιώς και των Αθηνών επεφύλαξεν ενθουσιώδη υποδοχήν εις τους Τούρκους ηγέτας.

Δυο φράσεις, από τας προπώσεις που αντήλλαξαν, κατά το δοθέν προς τιμήν των Τούρκων επίσημον γεύμα, οι Βενιζέλος και Ισμέτ, εχαρακτήριζον την έκτασιν της πραγματοποιηθείσης προόδου εις την διπλωματικήν τοποθέτησιν των δύο χωρών. «Δικαιούμεθα», είπεν ο Βενιζέλος, «να πιστεύωμεν, χωρίς ψευδή μετριοφροσύνην, ότι αν το παράδειγμά μας ακολουθήσουν και άλλοι λαοί, τους οποίους έχει χωρίσει το παρελθόν, η ανθρωπότης θα ίδη ταχέως πολύ καλύτερας ημέρας». Ο υπαινιγμός του Βενιζέλου δια την ανάγκην της γαλλογερμανικής προσεγγίσεως ήτο σαφής. Εξ άλλου, ο Ισμέτ ετόνισεν: «Εάν ο πόλεμος επρόκειτο να επαναρχίση, δύναμαι ακόμη να σας βεβαιώσω και τούτο, ότι θα υπάρξουν δύο κράτη εν πάση περιπτώσει αποφασισμένα να μείνουν ουδέτερα: Η Ελλάς και η Τουρκία».

Η εγκάρδιος συνεννόησις, την οποίαν είχε προτείνει ο Βενιζέλος δια των επιστολών του προς τους Ισμέτ και Ρουσδή, καθίστατο πραγματικότης η οποία προεβάλλετο ως παράδειγμα και εις τας Μεγάλας Δυνάμεις. Το δε περιεχόμενον της συνεννοήσεως ταύτης καθωρίζετο από την απόφασιν των δυο χωρών όπως εξασφαλίσουν την ουδετερότητα, αρνούμεναι να μετάσχουν του ενός ή του άλλου

εκ των συνασπισμών που υπήρχον ή επρόκειτο να δημιουργηθούν. Η Τουρκία επέτυχε την ουδετερότητα αυτήν και την εξησφάλισε μέχρι τέλους. Η Ελλάς όχι.
Γρ. Δαφνή, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, ό.π., σσ. 70-71